

УДК 336 (631.1.151.3)

JEL Q 13, Q 18, Q 57

DOI: 10.31471/2409-0948-2019-1(19)-163-171

Крючко Леся Станіславівна
кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри маркетингу
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
49600, Дніпро, вул. Сергія Єфремова 25
e-mail: kriuchko.l.s@dsau.dp.ua
ORCID <http://orcid.org/0000-0002-7490-3523>

ІНФРАСТРУКТУРНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЧНОГО СЕКТОРУ АГРОВИРОБНИЦТВА НА ЗАСАДАХ КООПЕРАЦІЇ

Анотація. У статті розглянуто доцільність органічного агровиробництва, визначено ряд переваг, таких як економічні, екологічні та соціальні. Наведено умови для розвитку органічного агровиробництва, а саме: наявність великих площ екологічно чистих сільськогосподарських угідь; висока родючість ґрунтів; сприятливі кліматичні умови; низький рівень використання мінеральних добрив, засобів захисту рослин; наявність ринку потенційних споживачів; експортна привабливість органічної продукції для країн ЄС; забезпеченість аграрної сфери економіки трудовими ресурсами.

Досліджено ефективність виробництва органічного агровиробництва, яке зумовлене внутрішніми (організаційні, техніко-технологічні, економічні, маркетингові) і зовнішніми (економічні, інституційно-правові, природно-екологічні, соціальні) чинниками.

Вивчено причини, які стримують ефективність виробництва органічної продукції в Україні: недосконале інституційне забезпечення та відсутність державної фінансової підтримки; інноваційна пасивність більшості виробників та управлінських структур; слабка обізнаність виробників щодо специфіки органічного виробництва та населення - щодо переваг органічної продукції; переважання експорту органічної сировини; переробка, виробництво, гуртова та роздрібна торгівля органічними продуктами споживання все ще перебувають у нерозвинутому стані; дефіцит зерна та інших сільськогосподарських культур органічного походження; недостатня кількість великої рогатої худоби як основного виробника органічних добрив; висока вартість позичкових коштів; високе техногенне навантаження на площі Центральної та Східної України.

Еволюція ринку органічного сектору агровиробництва спричинить розвиток відповідної інфраструктури. Сільське господарство України має всі умови для розвитку органічного агровиробництва, оскільки ґрунтово-кліматичні умови дозволяють значно розширити обсяги органічного землеробства. Кооперація органічного сектору агровиробництва в Україні представлена як молочні кооперативи, які призначені для реалізації молока за більш привабливими цінами. Кооперативний рух дає можливість, поєднавши зусилля створити реальну конкуренцію потужним аграрним підприємствам і поширити органічне агровиробництво.

Ключові слова: виробництво, органічна продукція, ефективність, сільське господарство, система, кліматичні умови, кооперативи.

Kryuchko Lesya Stanislavovna
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Associate Professor, Department of Marketing
Dniprovsky State Agrarian and Economic University
49600, Dnipro st. Sergei Yefremov 25

INFRASTRUCTURE SUPPLY OF THE ORGANIC SECTOR OF AGRICULTURAL PRODUCTION ON COOPERATION BASES

Abstract. The article considers the expediency of organic agricultural production with the definition of a number of advantages, such as economic, environmental and social. The conditions for the development of organic agricultural production are given, namely: the presence of large areas of environmentally friendly agricultural land; high fertility of soils; favorable climatic conditions; low level of use of mineral fertilizers, plant protection products; presence of potential consumers market; Export attractiveness of organic products for EU countries; provision of the agrarian sector of the economy by labor resources.

The efficiency of production of organic agro production, which is determined by internal (organizational, techno-technological, economic, marketing) and external (economic, institutional, legal, natural-ecological, social) factors, is investigated.

The reasons that hinder the efficiency of production of organic products in Ukraine, which can be attributed to: imperfect institutional support and lack of state financial support; Innovative passivity of most manufacturers and management structures; lack of awareness of producers regarding the specifics of organic production and the public regarding the benefits of organic products; the predominance of exports of organic raw materials; processing, production, wholesale and retail trade in organic products of consumption are still underdeveloped; deficit of grain and other agricultural crops of organic origin; insufficient number of cattle as the main producer of organic fertilizers; high cost of borrowed funds; high ethnogeny load on the area of Central and Eastern Ukraine.

The evolution of the organic agricultural market will lead to the development of the relevant infrastructure. Agriculture of Ukraine has all the conditions for the development of organic agricultural production, since the soil-climatic allow to significantly expand the volume of organic farming. Co-operation of the organic agricultural sector in Ukraine is presented in the form of dairy cooperatives, which are intended for the sale of milk at more attractive prices. The cooperative movement makes it possible to combine efforts to create real competition for powerful agrarian enterprises and, at the same time, to promote the spread of organic agricultural production.

Key words: production, organic production, efficiency, agriculture, system, climatic conditions, cooperatives.

Вступ. Сьогодні формування ефективної інфраструктури забезпечення агровиробництва є головними питаннями в розвитку ринку органічної сільськогосподарської продукції. Формування інфраструктури органічного сектора забезпечує всіх представників процесу можливостями раціонально виробляти, транспортувати, реалізовувати та споживати органічну сільськогосподарську продукцію та продукцію отриману після перероблення.

Правильно організована інфраструктура зменшує непродуктивні витрати органічної сільськогосподарської продукції, підвищує якість та формує оптимальні ціни на ринку.

Тому методичне дослідження визначених процесів є надзвичайно актуальним для всіх учасників ринку сільськогосподарської продукції та супутніх соціальних аспектів в аграрному секторі економіки.

В Україні є нестабільна економічна та політична ситуація, і в аграрному секторі зокрема, через недостатнє розуміння соціально економічних наслідків інфраструктурного забезпечення органічного сектора агровиробництва на засадах кооперації.

Аналіз сучасних зарубіжних і вітчизняних досліджень і публікацій. Процесам організації ефективного виробництва органічної продукції присвятили свої праці такі зарубіжні вчені: В. Зельднер, К. Каро, А. Келлер, Г. Кірхманн, В. Кундіус та ін..

Теоретичні основи й узагальнення практичного досвіду розвитку органічного агробізнесу відображені в працях вітчизняних науковців: В. Андрійчука, В. Артиша, Р. Безуса, Н. Берлач, О. Варченко, А. Дуб, Т. Дудар, Н. Зіновчук, О. Корчинської, Ю. Манько, Л. Мельник, І. Педак, П. Писаренка, О. Рудницької, О. Ульяновченка, В. Харченко, Г. Чорного, М. Шикули, О. Шубравської та ін. Незважаючи на вагомі наукові і практичні результати, варто розширити це питання, враховуючи комплексний підхід до інфраструктурного становлення органічного сектору агровиробництва на засадах кооперації.

Висвітлення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однією з найбільш незахищених галузей української економіки є сільське господарство. В галузі існує безліч проблем, як очевидні, так і менш очевидні, але важливі. Одна з таких – відсутність в Україні цивілізованого ринку органічного сільського господарства та інфраструктури на засадах кооперації.

Висвітлення основного матеріалу. Сталий розвиток агросфери неможливий без розроблення нової, соціально відповідальної стратегії ведення сільського господарства, метою якої є збалансування економічних, соціальних та екологічних процесів як у середині конкретної держави, так і на світовому рівні. В сучасних умовах зростання антропогенного впливу на навколишнє середовище та необхідності продовольчої безпеки органічне виробництво є перспективним напрямом розвитку аграрного сектора економіки України [1].

Перехід до системи органічного виробництва є необхідною умовою інтеграції української аграрної економіки у світові господарські процеси, підвищення її конкурентоспроможності. Доцільність органічного агровиробництва визначена рядом переваг (рис. 1).

Джерело: розробка автора

Сільське господарство України має всі умови для розвитку органічного агровиробництва, а саме:

- наявність великих площ екологічно чистих сільськогосподарських угідь;
- висока родючість ґрунтів;
- сприятливі кліматичні умови;
- низький рівень використання мінеральних добрив, засобів захисту рослин;
- наявність ринку потенційних споживачів;
- експортна привабливість органічної продукції для країн ЄС;
- забезпеченість аграрної сфери економіки трудовими ресурсами.

Ґрунтово-кліматичні умови України дозволяють значно розширити обсяги органічного землеробства, які за експертними оцінками можуть досягти 7% сільськогосподарських угідь у 2020 році [2].

Ефективність виробництва органічного агровиробництва зумовлена внутрішніми і зовнішніми чинниками.

Серед основних зовнішніх чинників, що впливають на ефективний розвиток органічного сільськогосподарського виробництва в Україні, слід виділити наступні:

- економічні: зростання ролі екологічного агровиробництва у світі і динамічне розширення попиту на його продукцію; економічна стабільність в державі; стан ринкової кон'юнктури органічної продукції; зміна курсу валют; розвиток інфляційних процесів;
- рівень купівельної спроможності населення; розвиненість ринків збуту органічної продукції; рівень розвитку ринкової інфраструктури; державна податкова, митна, цінова політика; дієвий механізм страхування ризиків у сільському господарстві; зростання конкуренції;

Рис. 1. Преваги органічного агровиробництва

- інституційно-правові: формування законодавчої та нормативно-правової бази, що регулює органічне виробництво в Україні; імідж країни як виробника органічної сільськогосподарської продукції; державна стратегія і програма розвитку та підтримки органічного агровиробництва; чітка, затверджена на державному рівні система сертифікації органічного агровиробництва; рівень розвитку інституційної інфраструктури, необхідної для підтримки органічного виробництва; дорадча підтримка розвитку органічного виробництва; система стимулювання та фінансової підтримки органічного виробництва; популяризація органічного способу життя, орієнтованого на гармонізацію господарювання;

- природно-екологічні: наявність земель, придатних для органічного сільськогосподарського виробництва; невикористаний потенціал сільського господарства; позитивний вплив на навколишнє середовище; збереження біологічного і ландшафтного біорізноманіття;

- соціальні: позитивний вплив органічної сільськогосподарської продукції на здоров'я й тривалість життя населення; розвиток сільської місцевості; підвищення рівня зайнятості сільського населення; розбудова закладів соціально-культурної сфери села; розвиток сільського зеленого туризму; інформування населення про переваги органічної продукції.

Розглядаючи внутрішні чинники, що впливають на ефективний розвиток органічного сільськогосподарського виробництва, слід зазначити такі:

- організаційні: організаційно-правові форми виробництва органічної продукції; досвід вітчизняних підприємств у виробництві органічної продукції; впровадження органічних інновацій; методи органічного вирощування рослин та розведення тварин відповідно до природно-кліматичних умов розміщення підприємств;

- техніко-технологічні: використання ресурсощадних інноваційних технологій; доступність необхідної сільськогосподарської техніки, органічних добрив і біологічних засобів захисту рослин; забезпеченість матеріальними ресурсами; збереження та відтворення природної родючості ґрунтів;

- економічні: ресурсозбереження та зменшення енергоємності сільськогосподарського виробництва; зниження виробничих витрат; вартість органічної сільськогосподарської продукції вища за традиційну; висока якість та безпека агропродукції для споживачів; підвищення конкурентоспроможності товаровиробників на внутрішньому і зовнішньому ринках;

- маркетингові: канали реалізації; ціна на органічну продукцію; якість продукції; участь у міжнародних і вітчизняних виставках органічної продукції; реклама та пропаганда органічної продукції; особливі умови зберігання органічної продукції [3].

Серед основних причин, які стримують ефективність виробництва органічної продукції в Україні, необхідно виділити такі: недосконале інституційне забезпечення та відсутність державної фінансової підтримки; інноваційна пасивність більшості виробників та управлінських структур; слабка обізнаність виробників щодо специфіки органічного виробництва та населення - щодо переваг органічної продукції; переважання експорту органічної сировини; перероблення, виробництво, гуртова та роздрібна торгівля органічними продуктами споживання все ще перебувають у нерозвинутому стані; дефіцит зерна та інших сільськогосподарських культур органічного походження; недостатня кількість великої рогатої худоби як основного виробника органічних добрив; висока вартість позичкових коштів (відсоткові ставки на сільськогосподарські кредити на рівні 25-29%); високе техногенне навантаження на площі Центральної та Східної України [4].

За останні 10 років площа сільськогосподарських угідь в Україні, на яких вирощують органічну продукцію, збільшилася на 153 га (рис. 2).

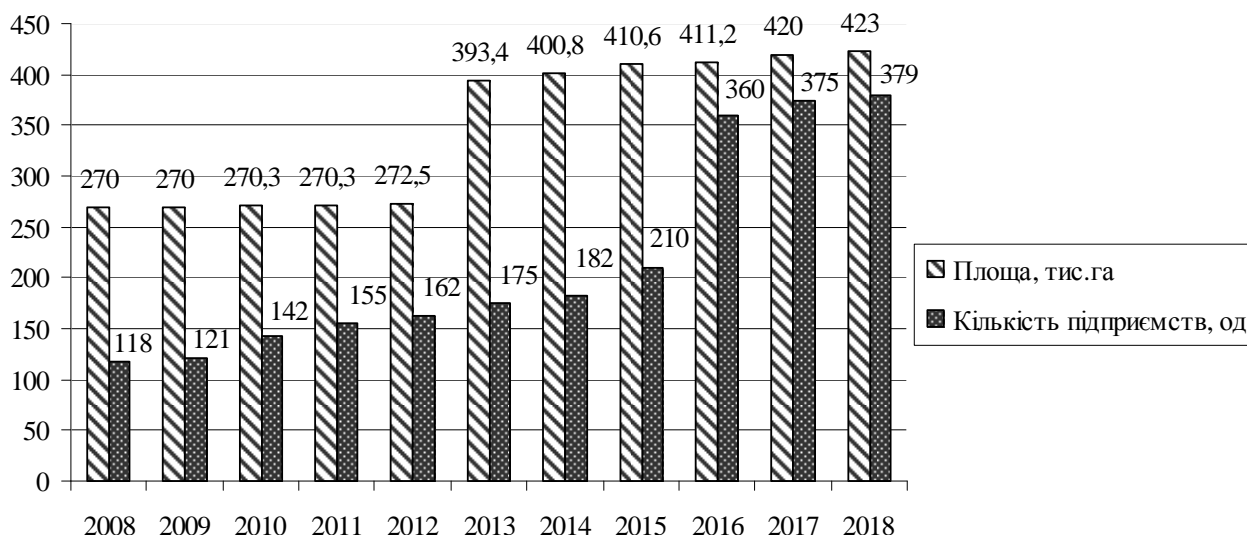

Рис. 2. Кількість підприємств-виробників органічної продукції та площі їх обробітку в Україні [5]

Зростання площ, зайнятих під органічним агровиробництвом пояснюємо специфікою економічного розвитку України. В період політичної і економічної кризи в країні деякі поля не обробляли по декілька років. Після відновлення історії полів і дослідження хімічних показників ґрунту сертифікація виробництва за органічними стандартами триватиме декілька років.

Важливим моментом у процесі розвитку органічного сільського господарства в Україні повинна стати участь безпосередніх виробників у розробленні програм, підготуванні змін до нормативно-правових актів, які регламентуватимуть виробництво екологічно чистої продукції. Таку практику широко використовують в державах Європейського союзу, і це природно, оскільки фермерські господарства – безпосередні виробники – у співпраці з дорадчими органами, можуть поєднати практику з науковими досягненнями, і на цій основі внести конструктивні пропозиції щодо коригування заходів державної підтримки та регулювання цієї сфери [6].

Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» був прийнятий у квітні 2015 року, який окреслив правила гри і легалізував органічний сектор в Україні. З прийняттям закону технології агровиробництва отримали офіційне визнання, що відкрило перед Україною великі перспективи, адже наша країна має унікальні природні умови і величезний потенціал для розвитку внутрішнього ринку органічної продукції та виходу на зовнішні ринки. Це дозволило секторові чітко визначити себе перед споживачами і гарантувати, що органічні продукти, які він поставлятиме на ринок, заслуговують на довіру і є дійсно органічними продуктами з перевагами для споживання. Отже, законодавче регулювання допомогло органічному секторові знайти своє місце на ринку та визнання харчовою індустрією та ланками розподілу, тобто супермаркети та загального споживача.

Розвиток органічного виробництва буде ефективним тоді, коли суб'єкти органічного руху будуть працювати у «тісному» взаємозв'язку. Причому на ланцюгу: виробник – споживач органічної продукції – домінують роль, на наш погляд, повинні виконувати саме кооперативи (рис. 3).

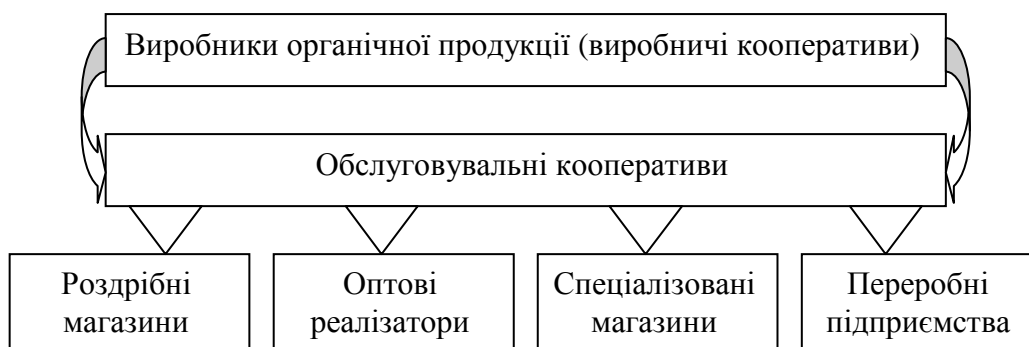

Рис. 3. Взаємозв'язок суб'єктів руху органічної продукції.

Джерело: розробка автора

На сьогодні в Україні виробники органічної продукції об'єднуються в кооперативи. Так, на Дніпропетровщині за участі Міжнародної добродійної організації «Добробут Громад», Дніпропетровської обласної громадської організації «Сільськогосподарська консультаційна служба», SOCODEVI, компанії «Данон Україна» і за фінансування Фонду «Данон екосистем», «Хейфер Інтернешнл» і Канадського Агентства Міжнародного розвитку реалізовано проект «Кооперативна навчальна ферма». Створено кооперативне об'єднання «Господар», до складу якого увійшло 7 сільськогосподарських обслуговувальних кооперативів Покровського та Апостолівського районів.

З початку реалізації партнерами проекту – Дніпропетровською сільськогосподарською дорадча служба (за фінансування CIDA) допомогла у будівництві трьох нових сімейних ферм на 10 голів ВРХ. Дві новозбудовані сімейні ферми почали успішну роботу і на їх базі було проведено 6 навчальних тренінгів для членів кооперативів, які також мають на меті розвиток власного молочарського бізнесу з утримання ВРХ. За цей час 109 учасників стали учасниками тренінгів «Будівництво та реконструкція малих молочарських ферм сімейного типу». «Якість та гігієна виробництва молока». Учасники тренінгів мали можливість набути практичний досвід будівництва та облаштування малих сімейних ферм, вивчити економіку ведення господарства молочарського напрямку, ознайомитись з практичними прикладами облаштування фермерських приміщень, яке служить для забезпечення комфорту тварин, а отже, підвищення їх продуктивності [7].

Реалізація молока для селянських домогосподарств завжди була болючим питанням. Продати його закупникам за адекватною ціною майже неможливо. Зазвичай люди в селах здають молоко за копійки, а саме за ціною, у кілька разів нижчою за магазинну. З метою вирішення цієї проблеми на Полтавщині почали створювати молочні обслуговувальні кооперативи – об'єднання власників корів для спільної заготівлі та збуту молока. Так, нині у Полтавській області вже функціонує п'ять подібних кооперативів – у селі Сухорабівка Решетилівського району, Пригарівка Козельщинського, на території Лівенської сільради Новосанжарського району, у Сазонівці на Оржиччині та Бугаївка Глобинського [8].

Також на Херсонщині діє один з найбільших кооперативів в регіоні, який об'єднує понад 280 власників корів. Членство у кооперативі дає власникам молочної худоби можливість отримувати ветеринарні послуги, комбікорми, обладнання для заготівлі сіна, послуги зі штучного запліднення. Існує навіть система мікрокредитування для створення сімейних ферм на 5-10 і більше корів. У подальших - планах закупка і безоплатна передача племінних молочних нетелів для членів кооперативів за обов'язковим принципом передачі дара, тобто потрібно виростити нетеля і передати наступній сім'ї. Так планують покращувати поголів'я. Оскільки молоко – сезонний продукт, у планах компанії - надавати членам кооперативів дрібних тварин, зокрема поросят для того, щоб прогодувати сім'ю в час відсутності молока. Юридично данонівські кооперативи – це неприбуткові організації, які створюють самі власники корів, яким компанія надає підтримку в юридичному оформленні кооперативних об'єднань [9].

В Україні формування кооперативного руху регламентують Закони України «Про кооперацію» від 10 липня 2003 р. [10] та «Про сільськогосподарську кооперацію» від 17 липня 1997 р. [11]. У цих документах визначено, що сільськогосподарська кооперація - це система сільськогосподарських кооперативів, їх об'єднань, утворених з метою задоволення економічних, соціальних та інших потреб членів кооперативів. Зокрема виділено сільськогосподарський виробничий кооператив, що утворюють шляхом об'єднання фізичних осіб, які є виробниками сільськогосподарської продукції, та сільськогосподарський обслуговуючий кооператив, що утворюється шляхом об'єднання фізичних та/або юридичних осіб – виробників сільськогосподарської продукції для обслуговування, спрямоване на зменшення витрат та/або збільшення доходів членів цього кооперативу під час провадження ними сільськогосподарської діяльності та на захист їхніх економічних інтересів [11].

Виробники органічної продукції – члени сільськогосподарських обслуговувальних кооперативів – можуть збути у складі таких великих кооперативів, що їх продукцію експортують за тисячі кілометрів від її виробництва, а кількість членів сягнути сотень. Кооператив «Organic Valley» (США) постачає під своєю торговою маркою продукти у 50 штатів США, Канаду, Китай, Японію та ще в 24 країни світу, а загальний обсяг продажу 2013 року становив близько 1 млрд дол. США. За результатами діяльності «Organic Valley» є найбільшим кооперативом, що обслуговує виробників органічної продукції у

світі. Успішно функціонують кооперативи виробників органічної продукції, які за мету своєї діяльності ставлять задоволення потреб місцевих споживачів і об'єднуються в кооперативи другого рівня. Таким кооперативом є «Local Organic Food Co-ops» (Канада), що об'єднує 45 кооперативів, які залучені у доробці, логістиці та реалізації органічної продукції [12].

Сільськогосподарську кооперацію можна розглядати як форму взаємодії незалежних товаровиробників, які добровільно об'єднують свої зусилля і ресурси для задоволення індивідуальних економічних інтересів у конкретному середовищі шляхом створення підприємств особливого типу – сільськогосподарського обслуговувального кооперативу, який повинен мати статус неприбуткової організації, кооперації, що відповідає міжнародним принципам [13].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Еволюція ринку органічного сектору агровиробництва спричинить розвиток відповідної інфраструктури. Сільське господарство України має всі умови для розвитку органічного агровиробництва, оскільки ґрунтово-кліматичні дозволяють значно розширити обсяги органічного землеробства. Кооперація органічного сектору агровиробництва в Україні представлена - як молочні кооперативи, які призначені для реалізації молока за більш привабливими цінами. Кооперативних рух дає можливість, поєднавши зусилля, створити реальну конкуренцію потужним аграрним підприємствам і разом з тим сприяти поширенню органічного агровиробництва.

Подальші дослідження необхідно присвятити державному регулюванню органічного сектору агровиробництва.

Література

1. Христенко Г.М. Органічне агровиробництво в Україні: проблеми і перспективи розвитку // Економічний форум №1. 2018. С. 123-129.
2. Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року / [Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Булавка О.Г. та ін.]; за ред. Ю. О. Лупенка та О. Г. Булавки. - К.: ННЦ ІАЕ, 2013. - 74 с.
3. Христенко Г.М., Герасимів З.М. Організаційно-економічний механізм ефективного розвитку органічного агровиробництва // Економічний форум №3. 2018. С. 65-71.
4. Лупенко Ю.О. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / Ю.О. Лупенко; за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2012. – 182 с.
5. Сайт Федерації органічного руху України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29>.
6. Іртищева І.О., Бойко Є.О., Стройко Т.В. Інфраструктурне забезпечення становлення органічного сектора агробізнесу // Економіка та держава. № 6. 2012. С. 15-18.
7. Кооперативна навчальна ферма (Сільськогосподарське підприємство «Молочарське») [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://coopfarm.org.ua/uk/about-us/history.html>
8. Молочні кооперативи: на Полтавщині селяни знайшли спосіб реалізувати молоко за справедливою ціною [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://energolife.info/ua/2017/Economy/3685/Молочні-кооперативи-на-Полтавщині-селяни-знайшли-спосіб-реалізувати-молоко-за-справедливою-ціною.htm>
9. Царенко О.М., Тархов П.В., Щербань В.П. Екологізація виробництва як основа продовольчої безпеки України // Економіка АПК. № 5. 2001. С. 15-20.
10. Про кооперацію: Закон України від 10.07.2003 р. № 1087-15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1087-15>.
11. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 17.07.1997 р. № 469/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/469/97-вр>

12. Безус Р.М. Організаційно-економічні засади ефективного розвитку органічного агровиробництва: [монографія]. Дніпропетровськ: Вид-во: «Лізунов Пресс». 2014. – 380 с.
13. Регламенті Ради (ЄС) про статут Європейського кооперативного товариства (ЄКТ) від 22.07.2003 р. № 1435/2003 // Офіційний вісник Європейського Союзу. – 27 від 18.08.2003 р.
14. Andrusiv, U. Ya. Methods of competitiveness assessment of agricultural enterprise in eastern Europe / Dovgal O. V., Kravchenko M. V., Demchuk N. I., Novikov O.Y., Lesik I. M. / *Regional Science Inquiry*, Vol. IX, (2), 2017, pp. 231-242.

References

1. Khrystenko, H.M. (2018) “Organic Farming in Ukraine: Problems and Prospects for Development”, *Ekonomichnyj forum*, vol. 1, pp. 123-129.
2. Lupenko Yu., Malik M. and Bulavka O. (2013), *Stratehichni napriamy staloho rozvytku sil's'kykh terytorij na period do 2020 roku* [Strategic directions of sustainable development of rural territories for the period till 2020], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.
3. Khrystenko H.M. and Herasymiv Z.M. (2018) “Organizational and economic mechanism of effective development of organic agricultural production”, *Ekonomichnyj forum*, vol. 3, pp. 65-71.
4. Lupenko, Yu.O. and Mesel'-Veseliak, V.Ya. (2012), *Stratehichni napriamy rozvytku sil's'koho hospodarstva Ukrainy na period do 2020 roku* [Strategic directions of development of agriculture of Ukraine for the period till 2020], NNTs “IAE”, Kyiv, Ukraine.
5. The site of the Federation of Organic Movement of Ukraine (2019), Available at: <http://www.organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29> (Accessed 04 March 2019).
6. Irtysheva I.O., Bojko Ye.O. and Strojko T.V. (2012), “Infrastructure support for the formation of the organic agribusiness sector”, *Ekonomika ta derzhava*, vol. 6, pp. 15-18.
7. Cooperative Educational Farm (Agricultural Enterprise “Molocarske”) (2019), Available at: <http://coopfarm.org.ua/uk/about-us/history.html> (Accessed 11 March 2019).
8. Dairy cooperatives: in Poltava region peasants have found a way to sell milk at a fair price (2019), Available at: energolife.info/ua/2017/Economy/3685/Молочні-кооперативи-на-Полтавщині-селяни-знайшли-спосіб-реалізувати-молоко-за-справедливою-ціною.htm (Accessed 18 March 2019).
9. Tsarenko O.M., Tarkhov P.V. and Scherban' V.P. (2001), “Ecologization of production as a basis of Ukraine's food security”, *Ekonomika APK*, vol. 5, pp. 15-20.
10. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine “About co-operation”, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1087-15> (Accessed 14 March 2019).
11. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine “ On agricultural co-operation”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/469/97-вр> (Accessed 14 March 2019).
12. Bezus R.M. (2014), *Orhanizatsijno-ekonomichni zasady efektyvnoho rozvytku orhanichnoho ahrovyrobnytstva* [Organizational and economic principles of effective development of organic agricultural production], Lizunov Press, Dnipropetrovs'k, Ukraine.
13. Official Journal of the European Union (2003) “Rehamenti Rady (YeS) pro statut Yevropejs'koho kooperatyvnoho tovarystva (YeKT)” [Regulation of the Council (EU) on the statute of the European Cooperative Society], European Union.
14. Andrusiv, U. Ya. Methods of competitiveness assessment of agricultural enterprise in eastern Europe / Dovgal O. V., Kravchenko M. V., Demchuk N. I., Novikov O.Y., Lesik I. M. / *Regional Science Inquiry*, Vol. IX, (2), 2017, pp. 231-242.